

---

hitet és erőt sugárzó riportok

Németh István: Zsebtükör

SZÜCS IMRE

Németh István *Parasztkirályság* című könyve óta szinte egyetlen, törés nélküli ívben a földhözragadt, küzdő, elesett, kisémmizett és neki-nekirugaszkodó, reménykedő, kemény életű, jobbára tiszta erkölcsű emberek sorsának valóságtükröző felvillantására törekszik, novellában, riportban, hangjátékban (*Fagyos éjszaka*) egyaránt. Oldottan irodalmi hangvételű riportkötetében, a *Zsebtükörben* is hű marad alapvető érdeklődési köréhez, sőt nyugodtan mondhatjuk, élményvilágához, mivel a falu, a tanya, a néhány házsorból álló település, a széteső vagy megmegkapaszkodó, felemelkedő mikroközösség még akkor is újat és váratlant tartogat számára, amikor pedig már az itt élő emberek gondjával és örömeivel szemmel láthatóan úgy ismer mindent, „mint a tenyerét”. Újat tartogatnak a tarsolyába gyűjtött információk, beszélgetések, helyzetképek, láttelepek, mert Németh István írói tolla, de szeme és szíve is rendelkezik azzal az egyszeri is különös varázslattal, amellyel közelebb tudja hozni a valóságot, láthatóvá tudja tenni a nehezen láthatót, sőt a láthatatlan dolgokat is. Hogy hogyan, mi módon, arról sok mindent elárulnak a novellái, gyermekregényei, ám e mostani riportkönyve mindenképpen a legtöbbet. E néhány oldalas élénk, színes stílusú hírlapi tudósításaiban — kéthasábos írásaiban — ugyanis annak ellenére, hogy személyiségét csaknem mindig szemérmesen háttérbe rejti: a valóságfigyelés, valóságfeltárás, írói tolmácsolás állandó jegyeként, s az érzékeltes leírásokon túl, folyton tetten érhetjük a lankadatlan szociográfusi kutatásvágyat, a tények tárgyyszerű tiszteletét és az írói-újságírói-emberi felelősségvállalást; a valóság, vagy, ha úgy tetszik, az élet pozitív és negatív vonásainak irodalmi szintű bemutatását; olyannyira, hogy a 370 oldalas és 88 írást tartalmazó kötetében sematikus riport úgyszólván nem is akad. Ehelyett hol felemelő, hol tragikus áramlatok sodrában (és szorításában) állandóan a dolgok lényegét igyekszik megragadni, vagy legalábbis megsejtelni, jelezni: semmit sem elhallgatva, semmit sem felnagyítva, kisebbitve, semmit sem színezve,

jóllehet írásai egyszerű — és mégis csillogó — nyelvezetével, az írói megformálás szuverenitásával ezt könnyen megtehetné. Csakhogy Németh István írói és újságírói minőségben is jól ismeri azt az alapvető igazságot, hogy a valóság: izgalmasságában, fordulatosságában, színeségében és egyediségében még a legagyafűrtabb módon kieszelt történeteket is maga mögé utasítja.

Ebből ered hát a szenvedélyes nyomozás emberek, sorsok, problémák ügyében, s a gondok, örömök, sőt egyszerű, hétköznapi, mindenkiel megtörténhető dolgok esetében is... Németh Istvánt minden érdekli, ami emberközpontú vagy ami megesik az emberrel, mert ha tanító szándékkal nem is, de javító szándékkal nemcsak felmutatni, hanem egyúttal jobbá is szeretné tenni a dolgokat, az elrontott, létperemére szorult emberi sorsokat. Ezért a tárgyyszerű — szociografikus — leírásban, ha csupán néhány szó és mondat erejéig is, folyton ott feszül a töprengés, a kitörési vágy, hogy mi lenne, ha a riport hőségének más-képp alakulna az életsora, mi lenne, ha mikro- és makroközösségünk más-képp és felelősségteljesebben viszonyulna a felmerült kérdésekhez, s nem utolsósorban mi lenne, ha a tőlünk karnyújtásnyira élő ismert, bár voltaképpen mégis ismeretlen emberek: melegebb és lakhatóbb életet próbálnának kialakítani maguknak és valamennyiünknek.

A választ, persze, a legritkább esetben mondja ki ő maga; helyett inkább csak felveti, felszókraztatja a kérdéseket, a tempós és mégsem unalmas mesélő hangján elmondja, továbbadja a tegnapi, tegnapelőtt hallott történeteket, anélkül, hogy azokat kiélezné s egy bátrabb hangütéssel egyértelműen sarkítaná is. Németh számára a riportalany s a belőle fölfakadó vallomás feltétlen biztelelet tárgyát képezi, hiszen, ahogy Bori Imre is írta: „nagyon szereti az embert és világát”. Ily módon se a nehézségek elúsolására, se a balsorsok tragikus „továbszínezésére” nem vállalkozik, noha kompozíciós szempontból igen jól felépített írásainak a végén majd mindig találunk valamilyen elgondolkoztató, problémát és élethelyzetet, életsorsot összegező, békéltető vagy megrendítő csattanót. (Lásd pl.: a *Se árnyéka, se hajléka*; a *Kiszáradt fa*; a *Kisem-mizettek*; *Tibi stb.* című riportokat!)

A riport színhelyére való kiszállás körülményeit elmondó írásokat kivéve nyomban megjegyezhetjük, hogy a *Zsebtükör* legtöbb hírlapi tudósítása éppen határozott, magabiztos helyzetfölvázolásában és befejezésében a legjobb. Az előbbi erénye az, hogy néhány jól „odavetett” sor után azonnal a dolgok közepében találjuk magunkat a falu, a föld, a munka, munkahely, a család, a megélhetés, a küzdés, a teremtés, a helytállás, a megfáradás, az öregség stb. megannyi gondjával-bajával együtt, — a befejezések erénye pedig abban domborodik ki, hogy a riporteri személytelenségből időnként elő-clőlépő író, újságíró voltaképpen mindig úgy teszi le a tollát, hogy az elmondott és egyedi esetből, a megformálás belülről izzó és átvilágító tüzével: mindannyiunkat érdeklő és érintő közügyet csimáljon. Nyilván nem véletlenül, hiszen Németh István visszafogott, a lázadást szinte nem ismerő hangja ellenére is elkötelezett faluriporter, méghozzá abból a fajtából való, aki tudja, hogy az emberek élete sohasem a nagy szavakon, hanem a szívós küzdelmeken és a mindegyre halmozódó hétköznapi kis ügyeken fordul meg. Jobbára kis ügyeken, amelyeken némi megértéssel, jóakarattal, türelemmel, szolidaritással, emberséggel és összefogással mindenki se-

gíthet, változtathat. Közhelynek tűnhet ez, de mégsem az, mert a pusztuló tanyáknak, az elszigeteltségbe dermedt telepeknek, a nehezen korszerűsödő falvaknak, vagy maguknak a létküzdelmüket vivó embereknek a sorsából, a hiteles, megnevezett, ellenőrizhető tényekből: mindenkor az derül ki, hogy ebben a „sem a legjobb, sem a legrosszabb világban” az újságlap oldalára egy napra odakerült hősök nagy többsége igenis megpróbál sarkára állni, az egyéni és a közösségi élet javára munkálkodni. A helyállások megrendítő és szép példának ritka dokumentumgyűjteménye ez a könyv, jóllehet ugyanakkor az értelmetlen, elfecsérelt, kiégett és vegetatív szinten mozgó életek hosszú füzérét is bemutatja.

Hogy mikor, mi kerül előtérbe, azt legtöbbször a véletlen, vagy az adott helyzet szabja meg. Vagyis az, hogy kivel beszélget, kivel megszokja össze a riportert, kiről akarja elmondani azt, amit, ha egy kicsit is odafigyelünk a körülöttünk zajló életre, úgyis tudunk. Mert ki ne hallott volna még a járda, víz, kövesút, közlekedés stb. nélküli települések problémájáról; ki ne hallott volna még az elnéptelenedő és elöregedő falvak vagy a támasz nélkül maradó öregek gondjairól; ki ne hallott volna még az utóbbi esztendőket során tömegessé váló külföldi munkavállalásról, kivándorlásról; ki ne hallott volna a parlagon maradt földekről vagy a fel-felröppenő és visszahulló vágyakról; ki ne hallott volna a munkasiákerokról, a megcsalatközösségekről, a vereségek utáni újraindulásokról stb? Nyilván mindenki hallott mindenről, ám az is biztos, hogy nem mindig Németh Istvántól. Márpedig tőle hallani, tőle olvasni valamit: nagy nyereség. Mert úgy, ahogy ő mondja, úgy, ahogy ő fűzi a szót: arra kevesen képesek. És nemcsak azért, mert ezt izesen, színesen, elevenen, magával ragadóan csinálja, hanem mindenkéltől azért, mert egyéniségén átszűrve hittel, tüzzel és jó szívvél nyúl mindenhez. Úgy valahogy, ahogy azt az *Egy átváltozás története* című írásában két ízben is hangsúlyozza a „sültparasztból” szövetkezeti traktoristává átalakuló Csete József szavaival: „Szeretem a szép munkát. A pontos, becsületes munkát. (...) Nem megy semmire az ember, ha nem szereti azt, amit csinál, és azt, amivel dolgozik.”

A *Zsebtükör* írója, kegyes pajtásaként is tudom, nagyon szereti és soha semmilyen körülmények között sem szégyelli az újságírást. Neki a riport: hivatása! Pedig írói babérijai szerint könnyűszerrel megtehetné, hogy a nem kis fáradsággal, elcsigázással, lemondással járó helyszínelő falusi, tanyasi, kisüzemi stb. riportjai helyett, a vendégmarasztaló sár és a békákat, rovarokat döglesztő kenderáztató objektív bemutatása helyett: a könnyebb és tisztább munkát válassza. Ő azonban egy másfajta tisztaságért küzd, az emberek, a lelkek tisztaságáért, s ezért, képletesen szólva, kész magát is „beszennyezni”. Németh István nem az a riportert, aki luxuskocsiban robogva szemléli a világot, hanem az az ember, aki a legapróbb emberi téma miatt is kiszáll a rozoga „népkocsiból”, odamegy a mező sarában cuppogó szántóvetőhöz, szóba áll az elesettel, s azzal is melegen elbeszélget, akit más elűz magától vagy messze elkerül. Így hát érthető, hogy miért lehet számára gyönyörű a fekete repedésekkel barázdált, ráspolyszerű, görbe és merev ujjakban végződő kézfej; érthető, hogy ez a kéz nála nemcsak fájni és szorítani tud, hanem levegőben röpködni is, mint a madár, míg csak „bölcshőlykösszel” megint vissza nem tér a társához.

Mert ahogy az asztalnál pihenő földművelő keze időnként fel-felröppen és visszatér a társához, Németh István is ekként keresi a társát, mindnyájunk embertársát, az elhagyott kis cigánygyerekekben éppúgy, mint a göncök közt didergő és bunker mélyén rejtekező, támasz nélkül maradt öregasszonyban. A hovatartozás szerinti kirekesztést, a finnyás válogatást a *Zsebtükör* írója nem ismeri. Tematikailag, gondolatilag, problematikailag és érzelmileg: ezért is olyan sokszínűek és sokrétűek a riportjai. És ezért annyira lüktetők, mert az életből meríti őket, kitalálások és kiszínezések nélkül. Persze, együtterezni is elsősorban azokkal tud, akik a legnehezebb, a legmostohább sorsot élik, akik a kemény munkában és becsületben eltelt életek útját járják. Hogy miért? Nyilván azért, mert mintegy a *Puszták népe* nagy írójának szemével látva és láttatva a világot, világunkat, Vajdaságunkat: ő sem azt nézi, hogy ki honnan jön, hanem mindegyre azt firtatja, hogy ki hova tart. Föl a fényre, vagy pedig le a mélybe?! Németh István természetesen a fényt, a derűt (kötete megannyi írása humoros, sziporkázóan szellemes), a jó földbe került „remény-magvak” szárba szökkenését szereti jobban. De mégis, elsősorban a mélypontok sötétségét, bugyrát és tragédiáját, a sárfényes szegénységet és a küszködést ábrázolja. Két okból. Egyrészt azért, mert szíve egyértelműen a bajban levőkhöz, a vergődőkhöz, a foggal-körömmel megkapaszkodni igyekvőkhöz húz (amint azt a kötet kevésbé sikerült riportjai, a *Gazdanézőben* című ciklus darabjai is igazolják, a többenél nehezekebb, bizonytalanabb és színtelenebb voltak), másrészt pedig azért, mert ha szó szerint nem is, de a sorok között s a riportok összbenyomásaképp Németh István is azt a József Attila-i gondolatot vallja és bizonyítja, hogy „még nem nagy az ember”...

Nem nagy, de lehet... ha a „szellem és a szerelem”, azaz a jóság, az emberség, a becsületesség, az igazság, a szép utáni vágy, a művelődés és önművelés oltalmába lép. Ahogy ezt a Tamaskó József méhészről és a mesteremberek többségéről írt megrázó és szép élettörténetei is alátámasztják.

Ezek mindegyikéből hitet és erőt meríthet az ember a megmaradáshoz, fölemelkedéshez, célbajutáshoz. A sok esetben küzdelmes, nehéz sorsok szavahihető krónikája (gondoljunk csak pl. az *Aki hazatért* vagy a *Zöld ördögök* című riportokra) így nemcsak az olvasás gyönyörét, hanem a katarzist is meg hozza — lassan emberiesülő világunk valamennyi fontosabb kérdésének érintésével együtt. Valahogy úgy, mint a költészet világában, hogy „minden ajtón túl egy másik ajtó nyílik, minden kérdés mögött egy másik kérdés rejlik, és minden tükör egy másik tükör képét adja tovább, azzal a pár fokos elmozdulással, ami elég ahhoz, hogy új elemmel gazdagítsa azt, amit tükröz”.

A Németh István *Zsebtükrében* olvasható riportok persze nemcsak azt gazdagítják, amit s akit tükröznek, hanem bennünket is. Együttal pedig velünk osztják meg a hétköznapi gondját és örömét, mások sikerét és keserűségét (egyszóval életét), ami egy kicsit a miénk is. Mert átfedések, azonos helyzetek, gondolatok, érzések és azonos vagy majdnem azonos sorsok mindig akadnak. Így hát nyugodtan mondhatjuk: a *Zsebtükör* minden írása rólunk — és értünk szól. A bennük levő felhívásokkal és figyelmeztetésekkel együtt. Ezért is helytálló Bányai János összegzése, hogy társadalmi szerepüket is ezáltal töltik be.

Végezetül, ha mindjárt jelzésszerűen is, rá kell mutatnunk arra is, hogy e szociográfiai ihletettséggű és valóságfeltáró riportok nyilván még jobb, még tartósabb dokumentumok, kordokumentumok lennének, ha kötetébe néhány terjedelmesebb, átfogóbb, oknyomozóbb riportot is besorolt volna Németh (illetve a kötetet értőn összeállító Gerold László), s ha az ember és környezete néhány ide kívánczó fényképével együtt: a fotográfia, illetve a tovább mondott, tovább gondolt írások kifejező erejével, körkörös hullámszával még határozottabbá, még szuggesztívebbé tette volna világunk ábrázolását a mellettünk, felettünk vagy épp velünk elzúgó időt pedig — bár egyetlen pillanatra — megpróbálta volna rögzíteni. Ezáltal nemcsak a riportter lenyűgöző erejű szavaiból, hanem a dokumentumerejű és soha újra nem készíthető fényképekből is: a körülöttünk kavargó és teljesebb életünk képe bontakozott volna ki.

Természetesen hangsúlyozni kell, hogy a kötet így is ember és életközelséget sugároz, a fények, szavak, tettek tiszta csillogásával, s a tények mindent átfogó és helyére tevő igazával. Ezért érdemes ezekre az írásokra — és írójukra — odafigyelni. Nem utolsósorban pedig azért, mert ezek az írások a teljességre törekvés igénye nélkül is mindannyiunkat érintő és érdeklő problémákat vetnek fel, s az egyének és kisebb-nagyobb csoportok, közösségek sorsában megnyilvánuló általános törvényszerűségeket fogalmazzák meg, a minden idegszálával figyelő és érzékelő riportter egyénisége és mindenkor emberi mértéke szerint. Emellett, persze, társadalmunk eleven mozgását is érzékelteti a kötet — és ahogy arra lelkes, szép cikkében már Gál László is utalt: tisztelettel adózik a teremtő munkáskezeknek!

Ez a könyv sokban hozzásegít bennünket ahhoz, hogy az ezerarcúnak mondott s gyakran feszültségingadozástól sem mentes valóságunknak jobban megértsük a lényegét. A megőrzésre, továbbfejlesztésre váró vagy a változást, megoldást sürgető dolgokkal, kérdésekkel együtt.

Hogy valamennyien többet „végezzünk el ezen a földön”, mint eddig, s hogy valamennyien megértsük és megbecsüljük egymást kis hajlékunkban és nagy közösségünkben is...